

Városunk

Budapesti Honismereti Híradó

VI. évfolyam 2. szám

2003. április

Kuruc ostromzár alatt

Németté vált Buda és Pest

A töröktől visszafoglalt Budát a Habsburgok hivatalosan az ország fővárosává, Pestet a megye székhelyévé tették. A Rákóczi szabadságharc miatt a kurucokhoz húzó magyarok elhagyták Pestet, a város szinte folyamatos ostromzár alá került. Tizedére csökkent lakosságát a pestis sem kerülte el. A két város sorsát ezt követően egy évszázadon át németajkú polgársága határozta meg.

Pest városa 1727-ben (L. F. Rosenfelt rajza)

Miközben a magyar területeken állomásozó császári ezredek kivonták a spanyol örökösödési háború miatt az országból, a néhány évvel korábbi, hegyaljai felkelés előkészítői szervezkedésbe kezdtek. Történelmünk jelentős eseményeként a fegyverbe szólító un. breznai pátest 1703. május 6-án adta ki a lengyelországi menekült, II. Rákóczi Ferenc. Pest polgárai július végén döbbertek rá, hogy háborús övezetbe kerültek, amikor hírt kaptak a kecskeméti Lőrinc-napi vásár elmaradásáról.

Buda és elővárosainak lakossága a 18. század elejére már 13–16 ezer főre emelkedett, a magyar terület (Folytatása a 3. oldalon.)

Régi kódexek ápolói

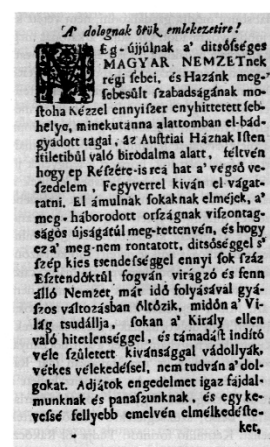
Szinte egyidős a könyvek készítésének és javításának mestersége, amit számtalan példa igazol. Sokszor előfordul, hogy a javítás ideje nem határozható meg. Elődeink célja mindenkor a használhatóság elérése volt – tudtuk meg az Országos Széchényi Könyvtár restaurátorától, Ádám Ágnestől.

A könyvbarátok számára egy élet tapasztalatait ismertette a „Régi könyvek javítómesterei,

A Budapesti Történeti Múzeum Metszettára előtt harmadik alkalommal lehetett összejönni egy kerület múltját reprezentáló kiállítás nyitására. Április 3-án „Az ismeretlen Budapest” című kamara-kiállítás megnyitóján Tóth József, a XIII. kerület polgármestere történelmi múltunk ápolásának fontosságára utalt: „Az ember akkor tud igazán ragaszkodni a gyökereihez, ha ismeri azt.” Látnivalóan nem véletlen, hogy kerületük a múlt évben a múzeumpártoló önkormányzat kiténtetésében részesült.

Múltat és jelent állítanak itt párhuzamba a kiállítás falain lévő tablók és a harmincas évekből házimozsi

enteriór vásznán megjelenő filmrészletek. Mindez *Juhász Katalinnak*, a kiállítást rendezőjének, az Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény vezetőjének érdeme. A Budapesti Történeti Múzeum főigazgatója, *Bodó Sándor* hangsúlyozta, hogy a mostani kiállítás „Angyalföld, Újlipótváros, Vízafogó és a Margitsziget életéből ad izelítőt... A Metszettár nyitott, örömmel látunk itt más kerületi kiállításokat is.” Csak üdvözölni lehet a főigazgató koncepcióját, melynek révén a kerületek történeti múltjának mozaikjai a Budavári Királyi Palotában országos szintű nyilvánosságot kaphatnak.

Rákóczi kiáltványának két oldala

Javítást igényeltek a pergamenlap szakadások, gyűrődések, a készítés során keletkezett rostcsomók. A könyveket borító fatáblák már a készítés során is hajlamosak voltak a repedésre, törésre. Gyakran kéziratos pergamenzalagokat is használtak javításukra. A borító fatáblák javítása révén, a szakszerűtlenségek ellenére többnyire sikerült a könyvet megmenteniük. – Egy bizánci típusú szerb kódex fatábláját nagyon (Folytatása a 6. oldalon.)

Domonkosok Magyarországon

Középkorunk szerzetes tanárai

A Szent Domonkos-rend magyarországi tartományfőnöksége reprint kiadásában vehetjük kézbe Harsányi András 1938-ban megjelent kötetét. „A Domonkosrend Magyarországon a reformáció előtt” címet viselő könyv előszavában a szerző sokaknak mond köszönetet, segítségükért: Révész Imrének, Mályusz Elemémek, Iványi Bélának, Török Pálnak, Kumorovitz Lajosnak, Györfy Györgynek... a história tudománya napjainkban már jól ismert művelőinek. Szerzőnk a debreceni bölcsészkar filozófia fakultásán szerzett doktorátust valaha ezzel a művével. Református lelkészként foglalkozott annak a szerzetesrendnek a történetével, amely Julianus barátot adta a nemzetnek.

A 13. század kezdetén a koldulórendek révén került be országunkba a nyugati

egyházi műveltség – ezek deklarált feladata a jászok és kunok térítése volt. A gótika honosítása jórészt a domonkosoknak köszönhető. Mint oktató rend a magyarországi egyházi és a világi műveltségre egyaránt hatással voltak. A tatárjárás előtt nálunk tiznél több kolostort alapítottak. Magyar „provinciájukból” 1277-ben 37 férfi és két női kolostorról emlékeznek meg. IV. Béla a domonkosoknak a budai várban férfikolostort (Szent Miklós), a Margitszigeten női kolostort (Boldogaszony) alapított – itt élt lánya, Boldog Margit. A korábbi Nyulak-szigetén, a monostor után elnevezett Mária-szigetén, majd 1487 utáni Margit-szigetén a 13. században pezsgő szellemi élet jött létre. Innen származik a magyar nyelvű kolostori irodalom többsége, itt csírázik ki a hazai humaniz-

mus. Később V. István és III. Endre lányai is „dominikána apácáknál éltek.” A domonkos rend nagygyűléseit többször Budán tartották meg (1254, 1273, 1382). Pesten az 1230 körül alapított Szent Antal konventjük (kolostoruk) állt.

Mátyás idejétől egyetem működik Budán. Előzménye mai szóhasználatával élve a domonkosok egyházi főiskolája (studium generale) volt. Mátyás egyetemének is ez adott helyet, és tanárai egy része is domonkos fráter volt. A rend tevékenysége jórészt a szellem ápolására irányult, azaz oktatásra. Könyvünk kiemelten is tárgyalja a budai, a nagyszébeni és a pécsi iskolákat.

Magyarországi mester: Szent Margit – színezett fametszet (1500 körül)

Harsányi András átfogó képet adott a magyarországi domonkosokról, a szerzetesek tevékenységének szinte minden egyes részletére kitérve: a kódexmásolástól a lelkigondozásig. Kötete felhasználását részletes lábjegyzetek és névmutató segíti.

gábrriel

Rákóczi emléktúrák

Kossuth Lajos születésének 200. évfordulóját követő évben újabb jeles történelmi eseményre, a Rákóczi-szabadságharc kezdetének 300 éves jubileumára emlékezhetünk.

Az 1703-tól 1711-ig változó szerencsével folyó küzdelemsorozat tiszteletére hirdette meg az úttörőszövetség a nyolc évig tartó Rákóczi Emléktúrák jelvénytörő túramozgalmát. Ennek keretében olyan hazai és határon túli emlékhelyek felkeresésére hívja az érdeklődőket, ahol Rákóczi személyesen is járt, illetve ahol a szabadságharc valamilyen jelentősebb esemény történt.

A jelvénytörő túramozgalmat igazoló füzetében több mint kétszáz emlékhely szerepel – rövid helytörténeti ismertetésekkel. A könnyebb eligazodás végett

a hazai emlékhelyek meggyenként, külhoniak pedig országunkenti felsorolásban található. Az igazoló füzetben nem szereplő emlékhelyeket a résztvevők fedezhetik fel túraik során, és ezt a füzet végére jegyezhetik be.

Minden emlékhely felkeresését a füzetben bélyegzéssel, vagy más módon – fotó, aláírás – kell igazolni, amelyért egy-egy pont jár. A résztvevők 20 pontért emléklapot, 30 pontért pedig túrajelvényt kapnak. A „Nagyságos Fejedelem” által vezetett szabadságharc, amelynek vörös selyemzászlóin az „Istennel a Hazáért és Szabadságért” aranybetűs felirat ékeskedett – nemzeti múltunk része, a nemzeti összefogás

máig sugárzó példája. Ezért hirdették meg a túramozgalmat szervezői azt minden érdeklődő, hagyománytisztelő gyermek és felnőtt számára. Ezért fogadta el több civilszervezet az ebben való tevékeny együttműködést.

A túrfüzet helytörténeti ismertetői jól felhasználhatók azok számára is, akik „csak” tájékozódni szeretnének erről a történelmi korszakunkról. Ugyancsak hasznos segédkönyv lehet a túrák, táborok szervezőinek programjaik összeállítására. A füzet beszerezhető az úttörőszövetségnél – 1121. Konkoly Thege M. u. 21. Ugyanitt kérhető bővebb információ a 395-6538-as telefonszámon.

Tóth József

Kuruc ostromzár alatt

Németté vált Buda és Pest

● folytatás az első oldalról

leteken egyedül Brassónak nagyobb a népessége. A vár katonai jelentősége miatt szinte kizárólag németeket engedtek Budára letelepedni. Magyarország korábbi ékessége a Rákóczi szabadságharc idején is romokban állt. Wortley angol követ felesége naplójában örököltette meg a vigasztalan képet: „A királyi palota, mely egykor Európa legszebb épületeinek egyike volt, most teljesen rom, a legutóbbi ostrom óta (1686 – a szerk.) csupán az erődítményeket állították helyre”. A budai városrészekben (Budavár, Viziváros, Tabán, Krisztinaváros, Városmajor...) élők 70-80 %-a német ajkú volt. Egyedül a Tabán ezer szerb családja alkotott egy szláv tömböt, 95 százalékos helyi többséget képezve.

Pest városában 1700 táján közel négyezren éltek. Lakosainak többsége a német és a szerb nyelvet használta. Fontos kereskedelmi központokként a kövezetvámából 1703-ban Pestnek 1466, de Budának csupán 871 forint bevétele származott - az ugyanekkor összeírt 26 pesti kereskedő közül 15 szerb volt. Pest városfa-

la a település határát is jelezte. A Rákóczi szabadságharc idején ez a városfal, 12 rondellájával és 3 kapujával védelmi szerepet töltött be. Északon a Budai kapu (Ofner Thor – a mai Kristóf tér/Fehérhajó utcánál), keleten az Egri kapu (Earlaner Thor – mai Kosuth Lajos utca végénél), délkeleten a Kecskeméti kapu (mai Petöfi Sándor utca végén) szakította meg a várfalat. A folyam felől földsánc védte a várost, a Duna felé a Vízi kapu (Wasser Thor) nyílt.

Pest vezetése a kuruc portyázások hírére polgárőrséget állított fel, éjszaka tagjai a városfal egyes pontjain őrködtek. Számukra a budai fegyvertárból 1703 szeptemberében 3 tonna lőport, 4 láda golyót és 400 puskát igényeltek. Buda és Pest katonai parancsnokai a polgárságot felfegyverezték. Karóba húzással fenyegetve kényszerítették hetente váltott csoportokban a környékbeli települések munkaképes lakosait az erődítési munkák végzésére. A város környéki majorokat a kuruc hadak foglalták el és Pest védőit megadásra szólították fel – ágyútűz volt a válasz. Október eleji támadá-

suk előtt az egyik pesti bástya ágyúját egy magyar ötvösmester beszegelte. A kurucokhoz húzó magyarok lassan elhagyták a várost, házaikat 1704 nyarán a városi tanács német polgároknak adta.

Rendszeresen feltűntek a városfal előtt a kuruc portyázók. A Pest előtt elvonuló Károlyi sereg 1704 elején felgyújtotta a Rákosimalmot, az év végén, decemberben meglepetésszerű éjszakai támadással is kísérleteztek. Fél év múlva Bottyán háromezres kuruc hada tűnt fel a Gellérthegy alatt. A mezőkön, a szőlőkben dolgozókat megölték, állataikat elhajtották. Júliusban Rákóczi serege táborozott Pest alatt, majd vonult el Vác felé. Egy évre rá, 1706. május 20-án 400 budai és pesti polgár vált a csepeli szőlők művelése közben a kuruc csapatok áldozatává. 1707 elején a Debrecenből Budára visszavonuló Rabutin csapatai a dunai jégzajlás miatt Pesten rekedtek. A lakosság élelmiszereinek felélése után a városban éhínség tört ki.

Pesten a hadra fogható emberek száma 1703-1709 között 1200-ról 200-ra csökkent. Ekkorra a városban már csupán 500 ember élt. A város vezetése a település határában végzett tevékenységekre (legeltetés, gyümölcstermelés, szőlőművelés) 1710-ben Rákóczitól oltalomlevelet kért és kapott. Pest kapui előtt a portyázó kurucok ennek az évnek októberi hónapjában tűntek fel utoljára. A kuruc ostromzárát 1710-11-ben a rettegett vendég, a pestis váltotta fel – tovább tizedelve az egyébként is megfogyatkozott városlakókat. Pest város tanácsa 1712. január 29-én tartott összeírása alapján a város adófizető lakossága 141 polgárra csökkent. A Rákóczi szabadságharc következményeként a budai polgárság etnikai összetétele hosszú időre konzerválódott. Pesten a magyar lakosság a harcok kitérése előtti csekély súlyát is elvesztette, azt csak a 19. század elejére tudta visszaszerezni.

— g.t. —

Rákóczi-vetélkedő a XII. kerületben

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár XII. kerületi gyermekkönyvtára a 10–14 éves diákok számára a Rákóczi szabadságharc kezdetének 300 éves jubileuma kapcsán négyfordulós vetélkedőt szervez. Információ és feladatlapok a Böszörményi út 34/A-ban vehetők át.

A főváros és elődtelepülései szempontjából Nagy-Budapest létrehozása alapvető jelentőségű volt. A város-egyesítés ötvenéves jubileuma alkalmából kiadott tanulmánykötetről ezért két recenziót is közlünk. Ezek szerzői más-más szempontrendszereket vettek figyelembe, így válhatott teljessé ismertetésünk – a szerk.

„Az ötven éves Nagy-Budapest”

– előzmények és megvalósulás –

A Budapesti Történeti Múzeum sorozata, a „Tanulmányok Budapest múltjából” legújabb, 30. kötete Nagy-Budapest létrejöttének, az 1950 előtti Budapest és környéke kapcsolatának szenteli tanulmányait. A kötet megszületésének előzménye volt a 2000. november 16–17-én, ugyanabban a témában és címmel megtartott konferencia, amelyet Budapest Főváros Levéltára szervezett, s amelyhez egy kiállítás is kapcsolódott, a Levéltár mellett a Budapesti Történeti Múzeum, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteménye és a kerületi helytörténeti gyűjtemények közreműködésével. A most megjelent kötet a konferencia előadásainak többségét tartalmazza, bővített változatban. A témát több oldalról, több tudományág szemszögéből közelítik meg a tanulmányok: *Gergely Gábor* tételesen összefoglalja Budapest kerületeinek közigazgatási változásait, *Perger Éva* a megnagyobbodott város közigazgatásának szervezési problémáiról ad átfogó képet. *Fabó Beáta* a város-építészeti koncepciók, határozatok bemutatásával a külső kerületeknek szánt szerepet építészeti szempontból ismerteti, *Barta Györgyi* a gazdasági folyamatokat tekinti át. Több tanulmány az egyes csatlakozó települések – pl. Pest-

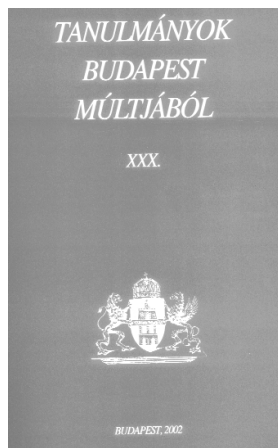
hidegkút, Rákosliget, Pestszentimre – történetével foglalkozik, *Beluszky Pál* átfogó elemzést ad Budapest agglomerációjának történetéről, s útjáról az 1950. januári csatlakozásig, amikor 7 várost, s 16 nagyközséget csatoltak Budapesthez. Ezt a folyamatot az európai várostörténet szélesebb kereteibe helyezi el *Enyedi György* „Nagyvárosi régiók” c. munkája, ill. a Béccsel, Berlinnel, Párizssal foglalkozó tanulmányok. Nagy erőssége a kiadványnak a *Kalmár Ella* írásához, »A „statisztikai” Nagy-Budapest»-hez mellékelte statisztikai táblázatok sora, amelyek révén első ízben tanulmányozhatjuk az 1950-ben Budapesthez csatolt terület legfontosabb adatait egységes idősoros összeállításban, ugyanígy hézagpótló a Nagy-Budapest-probléma bibliográfiájának összeállítása, közlése. Ez utóbbi anyagokkal a kötet nemcsak alapos, színvonalas összefoglalója az un. Nagy-Budapest kérdéskörnek, hanem a téma kézikönyvének szerepét is betölti, így az érdeklődő közönség és a várostörténettel foglalkozó kutatók számára egyaránt nélkülözhetetlen kiadvány.

Gali Ágnes

Tanulmányok Budapest múltjából XXX.

Ötvenéves Nagy-Budapest

A Budapesti Történeti Múzeum és Budapest Főváros Levéltára közös kiadványsorozatának harmincadik kötete Nagy-Budapest létrehozásának kérdéskörével foglalkozik. A fél évszázados jubileum alkalmából Budapest Főváros Levéltára 2000 novemberében a fővárosi város-egyesítés folyamatának interdiszciplináris megközelítése érdekében kétnapos konferenciát szervezett „Az ötven éves Nagy-Budapest, előzmények és megvalósulás” címmel. (Lapunk a 2001. januári számában adott erről ismertetést – a szerk.) Tanulmánykötetük a konferencián elhangzott

előadások többségét tartalmazza, indokolt kiegészítő anyagokkal teljessé téve körüket – a főváros történeti múltját vizsgálók számára nagy segítség lesz a peremkerületi elődtelepülések statisztikai anyaga (*Kalmár Ella*), a fővárosi kerületek területhatárai változásainak összefoglalása (*Gergely Gábor*), és a Nagy-Budapest témakörével foglalkozó, tárgy- és névmutatóval egyaránt ellátott bibliográfia.

A közölt tanulmányok bemutatják a hasonló jellegű európai kezdeményezéseket, a városrégik kialakulását – szerzőik a témakörük elismert kutatói. Fővárosunk létrehozására gyakorolt hatását tekintve ki-

emelkedő volt Nagy-Bécs (1890, 1904) és Nagy-Berlin (1912) példája. Ezt *Sipos András* alapos és egyben érdekes tanulmányát olvasva ismerhetjük meg. Több anyag vizsgálta a közigazgatás, városépítés területét, gondjait is.

Az új kerületekkel, a Nagy-Budapesthez csatolt korábban önálló nagyközségek történetével (*Pesthidegkút – Czaga Viktória*; *Rákosliget – Dombóvári Antal*; *Mátyásföld – Suba János*; *Pestszentimre – Pándy Tamás*) szintén találkozhatunk itt. Már a konferencia előadásai tematikájának megismerésekor felmerült a fővároshoz csatolt városi rangú peremtelepülések alulreprezentáltsága: egyedül Újpestről hangzott el előadás.

Budapest területének megállapításáról szóló 1949. évi XXVI. tv. első paragrafusával nevesítette ezeket: „*Budafok, Csepel, Pestszenterzsébet, Pestszentlőrinc, Rákospalota és Újpest megyei városokat*”. Nem csupán városi rangjuk, de lakosságszámuk, ipari, kereskedelmi... szerepük is indokolta volna a tanulmánykötetben is hangsúlyos megjelenésüket – területi okokkal nem indokolható kimaradásuk. Sajnálatos ezért, hogy itt egyetlen néhai elődvárosról nem olvashatunk. Ezzel az „apró” kérdőjellel együtt a kiadvány méltó a sorozat korábban megjelent kötetéhez – a várostörténettel foglalkozók egyik kézikönyvének tekinthető. Nagy-Budapest félévszázados jubileumának méltó lezárása volt megjelentetése.

- gábel -

Vigadozó kurucok korabeli ábrázolása

A 17. század végén a temetők mellett zöldséges kertek, majorok és szántók terültek el a mai Józsefváros területén, közvetlenül a pesti városfal közelében. A város lakossága több száz kis házikertben termelte a zöldséget és gyümölcsöt. A kerteken túl, a módosabb pesti polgárok szántóin, rozs termett.

II. Rákóczi Ferenc fejedelm stratégiai szempontból fontosnak tartotta volna Pest és Buda bevételét. Szabó Máté ezredes kapitány kurucjai 1704. decem-

Pest nagy nyomorúsága

ber 23-án az éj leple alatt a zöldséges kerteken keresztül eljutottak a városfalakig, ostromlétrákon igyekeztek bejutni a városba. A pesti katonák és a polgárok azonban visszaverték a támadást. A magyar és német lakosok közül számosan kiszöktek a városból és beálltak a kurucok közé, amelynek a Pest-Buda köré vont ostromgyűrű által okozott inség volt az oka. A kurucok lesben álltak, ha valaki kimerészkedett a városból élelemszerzés céljából, azt megölték. A la-

kosság csak a városfalak között volt biztonságban. 1707 első hónapjában Rabutin német serege a dunai jégzajlás miatt hosszabb ideig tartózkodott a városban, katonái felélték a polgárok élelmiszertartályait, még a faszindellyel fedett háztetőket és elégették – a lakosság rohamosan fogyott. A kurucok még

1707 elején felhagytak az ostrommal, elvonultak a város alól. Táborozásuk eredményét így festi le a város megyei alispánjának 1707. február 7-én kelt levele: „Budát és Pestet úgy megette a kuruc tábor, hogy csak a kőfalak és az emberek maradtak egészben; csak a pusztulásnak iszonyúságát lehet az embereknek szemlélni annyira, hogy le sem lehet írnom, miképpen és mely nagy nyomorúságban maradtunk.”

A szabadságharc utolsó éveiben a lakosság és a portyázó kurucok kereskedtek egymással. A pestiek marhát és sórt kaptak tőlük posztóért, borért és orvosságért cserébe. Ezt követően a foglyok kicseréléséről tárgyaltak. Utoljára 1710. október 15-én tűntek fel a kuruc portyázók Pest város falainál. November 10-én érkezett Pestre gróf Pálffy János tábornok labanc hadával, aki a belvárosi templom előtti téren fejeztette le a foglyul ejtett Béri Balogh Ádám kuruc brigáderost.

Pilinyi Péter

Ismét az antikváriumokról

Előző számunk mellékletében közöltük az ismertebb budapesti antikváriumok főbb adatait. Egyik olvasónk jelezte, hogy az adatgyűjtés óta a az Arkánium Antikvárium, az Antikvarium Hungaricum, a Bencsik Antikvárium a megadott helyen már nem működik.

Egy koncepciós perről

A Grósz dokumentumok

Budapest Főváros Levéltára és az Osiris Kiadó gondozásában, 2001-ben jelent meg a Párhuzamos Archívum sorozat újabb kötete, „A Grósz per előkészítése 1951”. A kiadványt szerkesztette, a bevezető tanulmányt és a mutatókat Szabó Csaba főlevéltáros írta.

Kötete három részre tagolódik. Az első fejezet az

olvasó számára tájékoztatást ad Grósz József kalocsai érsek koncepciós perét megelőző történelmi időszakról. Segíti az érdeklődőt a korszak egyházpolitikájának megismerésében, ismerteti a perben szereplők életrajzát. Külön kiemelve az ügy előkészítésének tervezetét, az ÁVH eszközeit, módszereit. A szerkesztő által válogatott dokumentu-

mok a kihallgatósobák, a cellák és pincék nyomasztó légkörét elevenítik fel. A második fejezet közli mindazon iratokat, melyek Grósz József 1951-es letartóztatásával kapcsolatosak. Szinte napról-napra haladva ismerteti a vádlott viselkedésének jellemzését és a periratok összeállításának lépéseit – a június 22–26. között lefolyt tárgyalások megkezdéséig. Szabó Csaba alapos, pontos kiegészítésekkel látta el a forrásokat. A periratok tökéletesebb fel-

dolgozását segítő több mint 400 jegyzetet ad meg könyvében.

A dokumentum kötet részletesen közli az ügyben szereplő személyek életrajzi adatait, a jobb eligazodást névmutató segíti.

Budapest Főváros Levéltára ezzel ismét egy jelentős lépést tett az 1950-es évek valóságának feltárásában. A korszakot kutatók és az akkori események iránt érdeklődők számára egyaránt jól használható kiadványuk.

Sz. M.

Le Prince Ragotski
François Ragotski fils de Evdoye Prince de Ragotski et de Helene de Hradetz depuis Comtesse de Wlady et possesseur de l'Albanie de Ragotski - Comtesse de Lemington - Le Prince fut arrêté par les troupes impériales plus tard de l'Empereur d'Autriche et son nom dans les actes publics de l'Empire fut écrit en français, mais l'usage suivi de sa prison de Venise le 7 décembre suivant, il passa en Polono et de là en Hongrie, on le vit à la tête des cosaques de l'Empereur

II. Rákóczi Ferenc egy 18. század eleji szignálatlan rézmetszeten (Szántai Lajos gyűjteményéből – Műgyűjtő Magyarok III.)

Zászlógyűjtemény és restaurálása

Vendéglősöktől a ruhakészítőig

A Budapesti Történeti Múzeum Újkori Osztályán értékes gyűjtemény rejtőzik: festett és hímzett zászlók alkotják. A 155 darabos zászlógyűjtemény 40 százaléka az 1751-től 1900-ig terjedő időszakból származik, és céhes, egyesületi, ipartestületi, katonai, egyházi... jellegű zászlókból áll. Az 1901. és 1950. közötti – tehát a Nagy-Budapest létrehozása előtti – korszakból származó ipartestületi, dalárdai, cserkész... zászlók képezik a gyűjtemény további 27 százalékát. Többi anyaguk a szocialista korszak emléke. A Budapesti Történeti Múzeum munkatársa, *Lakiné dr. Tóth Ilona* a XVIII. Országos Restaurá-

tor Konferencián adott számot a zászlógyűjtemény és restaurálása helyzetéről.

A zászlóknak csaknem fele részleges, vagy teljes felújítást igényel. Ezeket a 100–200 éves emlékeinket már korábban is javították, stoppolták és varrták.

Vetített dián több érdekes zászló bemutatásának, restaurálása menetének és eredményének lehetünk szemtanúi. A Budapesti Vendéglősök, Korcsmárosok Ipartestületének 1877-ből származó zászlója volt az első közöttük. A zászlók gondozója szerint a legnagyobb gondot az egyetlen zászlómezőből állók restaurálása okozza.

Pamut alapanyagra készült az 1821-ből származó

szíjjártó céhes zászló. Ennek festménye Szent Györgyöt ábrázolja. Egy feltehetően 1827-ből származó zászló nagy valószínűséggel a bérkocsisok jelképe volt. Festményének restaurálásával már korábban is foglalkoztak: csíkokkal átragasztották és a csíkokat átfestették. Tüllre varrták a cserepes és kövező céh 1825-ből származó zászlóját. Ahol nem kapott megerősítést, ott elszakadt. Festménye már váson hordozó anyagra készült.

Legidősebb a bemutatott zászlók közül a kályhás céh 1794-ből származó zászlója volt. Festményét szintén vásonra vitték fel. Az 1821-ben készült szobafestő céhes zászló restaurálása Lakiné dr. Tóth Ilona szerint érdekes feladványt adott: „Festménye hiányos

Rákóczi zászlaja

volt, egy különleges technikával lehetett restaurálni, hogy az összképet ne zavarja a hiány.” Több mint kétszáz éves már a pesti német ruhakészítő céh 1801-ből származó zászlaja. Ennél a zászlómezőre közvetlenül festettek, olajfestékkel. A bemutatott zászlók Budapest és elődtelepülései történeti múltjának szerves részét képezik, a város múltjának „élő” szemtanúi.

Régi kódexek ápolói

• folytatás az első oldalról

precíz és pontos munkával, feckskefarkos javítással hozták rendbe – utalt egy ritka esetre a könyvrestaurátor. A fatábla repedése után többféle javításra kerülhetett sor: lyukakat fúrtak bele és kötéllel húzták össze, a gerincnél két kapoccsal összefogták...

A pergamenlapok javítása általában esztétikus végeredményt eredményezett. Az írás előtti javításokat a betűk kikerülték. Ezek a laphibák az előállítás (főzés, szárítás...) során keletkeztek. A későbbi sérüléseket pergamendarabok keresztöltésekkel való összefogásával, vagy egyszerűen ráragasztásával oldották meg.

A papír anyagú könyvet is gyakran javították. Különösen a sokat használt egyházi „szertartás könyve-

ket”. A papírjavításoknál a viaszfoltok a készítéssel való egykorúságra utalnak. Van, amikor középkori kódexek pergamenlapjait használták fel javításra.

Gyakran egy-egy bőrdarab ragasztásával erősítették meg a könyvek sarkait. A gerincre néha fél vadbórt húztak rá, ami sokszor előforduló javítási mód volt. Néha bejegyzés is rögzítette a javítás időpontját: „Ez a könyv újra bekötöttet 1862. évben.”

Hogy kik voltak a javítók? – Az apácák, a szerzetesek, a könyvkötő mesterek és a könyvtulajdonosok kimeríthetetlen fantáziával végezték munkájukat. Ezek a kontár beavatkozások mindenestre megnövelték a könyvek élettartamát. Nélkülük nem maradtak volna fenn, mindenképpen hasznosak voltak. **G.T.**

BUDAPESTI HISTÓRIÁK ELŐADÁSAI

Hagyományörzők találkozói

Minden hónap első szerdai napján, délután 5 órai kezdéssel!

Május 7.

– A pálos rend fővárosi tevékenysége

Előadó: *dr. Aczél László* (Zsongor atya), pálos szerzetes
– *Műhely: az Etele XI. Kerületi Helytörténeti Kör és az Albertfalvai Polgárok Köre tájékoztató*

Előadók: *dr. György Lajosné*, a helytörténeti kör elnöke és *Sarkadi Nagy Emilia*, a polgári kör elnöke
Helyszín: a Gellérthegy Sziklatemplom Szent István terme (Budapest XI. ker. Szent Gellért rakpart 1. – megközelítése a Gellért fürdővel szembeni járdáról)

Június 4.

– A Ferdinánd téri piactól a Lehel csarnokig

Előadó: *Juhász Katalin*, az Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény vezetője

– *Műhely: a XIII. Kerületi Helytörténeti Klub tájékoztatója*

Előadó: *Róbert Péter*, a klub vezetője

Helyszín: Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény (Budapest, XIII. ker. Váci út 50. – a Lehel csarnokkal szemben)

Az előadóestek nyilvánosak, belépődíj nélküliek, azokra előzetes bejelentkezés nem szükséges. A nyári szünet után októberben lesz a következő hagyományörző találkozó.

Budapesti Históriák

Pillanatképek a kerületek múltjából

Az Újpesti Polgárcentrumban tartott rendezvény vendéglátói (jobbról balra: Buda Attila, Zámbo Gyula, Nagykarolyi Erzsébet, Szöllösy Marianne, Nagykarolyi Károlyi László)

Szűkebb pátriánk, Budapest történeti múltjának egy-egy szeletébe ad betekintést a Budapesti Honismereti Társaság idén kezdett rendezvénysorozata, a Budapesti Históriák. Elindítását a *Művészeti és Szabadművelődési Alapítvány* pályázati támogatása tette lehetővé. Minden alkalommal egy vendéglátó kerület történeti múltjából és hagyományörző civil szervezeteinek tevékenységéből lehet pillanatképet kapni. Első ízben februárban, a Budapesti Történeti Múzeum pártfogásának köszönhetően a Királyi Palota Gótikus Lovagtermében jöhettek össze a fővárosi kerületek hagyományörző civil szervezeteinek képviselői, Budapest elkötelezett lokálpatriótái. Itt a budavári régészeti ásatások eredményeiről *Bencze Zoltán*, a múzeum középkori osztályának vezetője nagy érdeklődést kiváltó előadást és tárlatvezetést tartott.

Márciusban az ismert Károlyi-kutató, *Buda Attila* a Károlyi család és az észak-pesti települések történetének összefonódását ismertette – több, még nem publikált részre kitérve – az Újpesti Polgárcentrum Tükörtermében. Utóbbiról elmondható, hogy 1899-ben az újpesti polgárok adakozásából a ma is létező Köz-művelődési Kör jogelődje építtette: a néhai településnek, egyben a mai Újpestnek is ez a legelegánsabb, korból művelődési centruma. Az előadást követően az Újpesti Helytörténet Gyűjteményt lehetett *Szöllösy Marianne* gyűjteményvezető tárlatvezetése közben megtekinteni.

Áprilisban a Duna másik oldalán, szintén egy patinás épületben, a Zichy kastélyban az Óbudai Múzeum igazgatója, *Új Irisz* adott tájékoztatást és tárlatvezetést

az országos jelentőségű Birkli Gyűjteményről és történetéről.

A három rendezvényen négy, egymástól eltérő tevékenységű kerületi hagyományörző civil szervezet tette közkinccsé működése tapasztalatait. A budavári Lánchíd Kör titkára, *Praimajer Mária* elmondása alapján egyesületük konferenciák, rendezvénysorozatok, a határon kívüli magyarság számára táborok szervezésével foglalkozik. Munkájukat pályázati pénzek és az I. kerületi önkormányzat támogatása segíti. Az Újpesti Helytörténeti Alapítvány elnöke, *Zámbo Gyula* az alapítvány kiadói

tevékenységét hangsúlyozta. Újpest Önkormányzatával szorosán együttműködve, a városrész finansziális forrásaira támaszkodva könyveket adnak ki, helytörténeti periodikát készítenek. Ennek utolsó, az előadás napjára kiadott száma Újpest civil szerveződései történetét kezelte kiemelten, az előadást résztvevőinek meglepetést szerezve. Az ötlet és megvalósítása *Sipos Lajos*, az Újpesti Helytörténeti Értesítő szerkesztőbizottsága elnökének érdeme volt. Bekeretézve, kiállítható állapotban az újpesti tájékoztató végén újpesti dokumentumokat és fotókat – egy vállalkozó

adományaként – adott át az alapítvány Újpest helytörténeti gyűjteményének. Óbudán két civil szervezet is bemutatkozott. Az Óbuda Baráti Köre elnöke, *Pintér Endre* rendezvényszervezői és kiadói tevékenységüket tartotta legfontosabbnak. Szorosán együttműködnek az Óbudai Múzeummal. Munkájuk finansziális háttérét teljes mértékben a tagság befizetéseiből, adományokból fedezik. Tájékoztatója után Óbuda és a főváros történeti múltjához, vendéglátóipari tevékenységeihez kapcsolódó dokumentumokat, címlistákat adományozott az egyesület a múzeumnak. A Braunhaxler Óbudai Német Hagyományápoló Egyesület elnöke, *Neubrandt István* városvédő tevékenységükre volt büszke leginkább. Kezdeményezésüknek köszönhető az óbudai kálvária, a Szentháromság téri szobor együttes... helyreállítása. Ezek több millió, vagy több tízmillió forintot igényeltek. Az egyesület a saját forrásai felhasználásával, a német kisebbségi önkormányzat, a kerületi önkormányzat, a kitelepítettek, a helyi vállalkozók pénzeszközeinek összefogásával és közadakozásból tudta mindezt megvalósítani.

A nagyszentmiklói fegyverletétel korabeli ábrázolása

Tabáni Helytörténeti Gyűjtemény és Dokumentációs Központ
(szakmai besorolás nélkül)
Vezető: Jankóné Pajor Ildikó,
tel.: 201-7093, cím: 1013 Bp.,
Döbrentei u. 9., nyitva: Sze., P., Szo.:
14-18, V.: 11-18 óra

Óbudai Múzeum (Zichy kastély)
Vezető: Dr. Újj Írisz, tel.: 250-1020,
cím: 1033 Bp., Fő tér 1., nyitva: K-
V.: 10-18 óra

Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény
Vezető: Szöllősy Marianne,
tel.: 370-0652, cím: 1043 Bp.,
Berda J. u. 48., nyitva: K-P.: 10-17,
Szo.: 10-14 óra, zárva: 07. 01. – 08.
31.

Józsefvárosi Helytörténeti Alkotóműhely
(szakmai besorolás nélkül)
Vezető: Pilyinyi Péter
tel.: 313-0298, cím: 1083 Budapest,
Szigony u. 39., nyitva: K., P. 14-16
óra

Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény
Vezető: Gönczi Ambrus,
tel.: 218-7420, cím: 1093 Bp., Pipa
u. 4., nyitva: K-P.: 10-16 óra.

Kőbányai Helytörténeti Gyűjtemény
Vezető: Juhász János, tel.: 261-5569,
cím: 1102 Bp., Halom u. 37/b.,
felújítás miatt zárva.

Alberfalvi Helytörténeti Gyűjtemény és Iskolamúzeum
Vezető: Beleznay Andor, tel.: 208-
6635, cím: 1116 Bp., Pentele u. 8.,
nyitva: K-Cs.: 16-18 óra,
zárva: 07. 01. – 08. 31, és egyéb
iskolai szünetekben is.

Etele XI. kerületi Helytörténeti Gyűjtemény
Vezető: Dr. György Lajosné, tel.:
365-6126, cím: 1117 Bp., Erőmű u.
4., nyitva: Sze.: 15-18 óra.

Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény és Kortárs Galéria
Vezető: Dr. Gergely Katalin, tel.:
201-6607, cím: 1122 Bp., Városmaj-
or u. 16., nyitva: K., Cs., Szo.: 10-18
óra., zárva: 07. 18. – 08. 15.

Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény
Vezető: Juhász Katalin, tel.: 349-
1501, cím: 1132 Bp., Váci út 50.,
nyitva: K-Cs.: 10-18 óra, zárva: 06.
17. – 08. 11.

Rákospalotai Múzeum
Vezető: Mojzes Ildikó, tel.: 419-
8216, cím: 1158 Bp., Pestújhelyi út
81., nyitva: K., Cs., Szo.: 10-14,
Sze.: 14-18 óra, zárva: 07. 29. – 08.
27.

Erdős Renée Ház
Vezető: Bakonyvári M. Ágnes, tel.:
256-6062, cím: 1174 Bp., Báthory u.
31., nyitva: K-V.: 15-18 óra.

XVIII. Kerületi Pedagógiai Intézet és Helytörténeti Gyűjtemény
Vezető: Frank Gabriella, tel.: 290-
5629, 295-0877, cím: 1181 Bp.,
Kondor Béla sétány 10., nyitva: H-
Cs.: 8-16, P.: 8-13 óra, zárva az
iskolai tanítási szünetek idején.

Kispesti Helytörténeti Gyűjtemény
Vezető: Siklós Zsuzsa, tel.: 281-
1619, cím: 1191 Bp., Fő u. 38.,
nyitva: K-P.: 14-18, V.: 10-16 óra.

Pesterzsébeti Múzeum
Vezető: Dr. Bogyrka Emil, tel.: 283-
1779, cím: 1203 Bp., Baross u. 53.,
nyitva: K-V.: 10-16 óráig, zárva: 07.
10. – 09. 15.

Csepel Galéria és Helytörténeti Gyűjtemény
Vezető: Sárkány István, tel.: 276-
7343, cím: 1211 Bp., Szent Imre tér
3., nyitva: téli időszakban K-V.: 9-17,
nyári időszakban K-V.: 10-18 óra,
zárva: 07. 01. – 08. 31.

Budafok Barlanglakás Emlékmúzeum
Vezető: Garbóci László, cím: 1222
Bp., Veréb u. 4., (Kulcs a Mező u. 52.
sz. alatt, Lakatos családnál)

Soroksári Helytörténeti Gyűjtemény
Vezető: Sasvári Ilona, tel.: 287-0083
cím: 1238 Bp., Sztás u. 105., nyitva:
K-Szo.: 14-18 óra, zárva: 06. 19. –
08. 10.

Budapest történetének válogatott bibliográfiája XII.

- Tanulmányok Budapest múltjából, 30.** : Az ötven éves Nagy-Budapest – előzmények és megvalósulás / írta : Enyedi György, Keresztély Krisztina, Sipos András et al. – Bp. : Budapesti Történeti Múzeum, 2002. – 383 p. : ill. – (Budapest várostörténeti monográfiái ; 39.)
- Budapest Régiségei 35.** / szerk. Hanny Erzsébet. – Budapest : Budapesti Történeti Múzeum, 2002. – 347 p. : ill.
- Buda város jogkönyve** / közread. Blazovich László ; [ford.] Schmidt József ; [a mutatókat összeáll. Szántó Tiborné]. – Szeged : Szegedi Középkorász Műhely, 2001. – 2 db (640 p.) : ill. – (Szegedi középkortörténeti könyvtár, ISSN 1216-3120 ; 17.)
- Budapest : Belváros** : Inner city / írta ... Feledy Balázs, Nagy Gergely, Póczy Klára ; [szerk. Nagy Gergely]. – Veszprém ; Budapest : Magyar Képek, cop. 2002. – 127 p. : ill.
- Mann Miklós** : Budapest oktatásügye : 1873-2000. – Budapest : Önkönet, 2002. – 271 p. [32] t. : ill. – (Mestersege tanár)
- Siklóssy László** : A régi Budapest erkölcsé / [utószó Székely András]. – Budapest : Osiris, 2002. – 520 p. : ill.

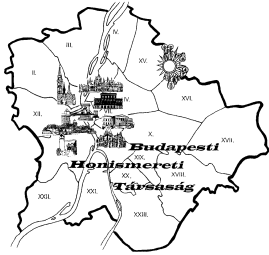
***

- Michele D'Aste** naplója Budavár 1686. évi ostromáról és felszabadításáról / Ernesto Piacentini gondozásában ; [ford. Zöldi Mihály]. – [Budapest] : Corvina, 2000. – 140 p. : ill. – Napló Budavár 1686. évi ostromáról (borító- és gerinc cím)
- Terézvárosi történetek** = Stories of Terézváros / [a történeteket és a korabeli fotókat Lothringer Miklós vál.] ; [szerk. Jávor Ágnes]. – Budapest : Terézvárosi Művelődési Közalapítvány, 2000. – 63 p. : ill.
- Nagy Gergely** : Budapesti vásárcsarnokok a századfordulótól napjainkig / a színes felvételeket kész. Szelényi Károly. – 2. kiad. – Veszprém ; Budapest : Magyar Képek, 2002. – 104 p. : ill., főként színes
- Újpest lexikon** / [főszerk. Hirmann László]; [szerk. Fericsán Kálmán et al.]. – Budapest : Kossuth, 2002. – 623 p.
- Pedroni Emma Anna** : A Műegyetem történeti kincsei. – [Budapest]: [A Jövő Mérnöke Alapítvány], 2000. – 20 p. : ill., főként színes. – (Egyetemtörténeti füzetek, ISSN 1585-3543)
- Amikor beáll a csend**: Pesthidegkúti emlékkönyv / Erdősi Katalin, László Gyula. – Budapest: Pesthidegkúti Alapítvány, [2000]. – 136 p. : ill., részben színes
- Gali Ágnes**

RÓLUNK – RÖVIDEN

Budapesti Honismereti Társaság

A hagyományos titkári beszámolóval kezdődött március 19-én, az Újpesti Helytörténeti Gyűjteményben a Budapesti Honismereti Társaság Elnöksége idei első ülése. Titkáruk, *Gábrriel Tibor* tájékoztatása alapján az év első hónapjaiban tevékenységeik finansziális hátterének megteremtése érdekében négy országos pályázat került beadásra, négy előkészítés alatt van, a fővároshoz két, a kerületekhez tíz további pályázat benyújtása tervezett.

A Városunk-Budapesti Honismereti Híradó Szerkesztő Bizottsága határoza

tának megfelelően az előző, 2003/1. szám az írott forrásokkal foglalkozott és előkészület alatt áll a 2. (mostani – a szerk.) számuk is. A Budapesti História előadásorozatának első két rendezvényén az érdeklődők felét a Budapesti Honismereti Társaság tagjai, másik felét a tájékoztatást adó kerület civil szervezetének tagjai és más kerületek egyesületeinek képviselői alkották. Az első félévben még három előadóst terveznek. Az Ellenőrző és Számvizsgáló Bizottság (ESZB) március 12-én elvégezte a Társaság 2002. évi tevékenységének és gazdálkodásának ellenőrzését és megállapította, hogy azt az előírásoknak megfelelően végezte. Az Elnökség ezt

követően köszönetet mondott *Ádám Ferenc*nek, az ESZB tevékenységéért.

A Budapesti Honismereti Társaság előző évi tevékenységéről számot adó közhasznú beszámoló és mellékletei tervezetét az Elnökség tagjai jóváhagyólag elfogadták. Titkáruk tájékoztatást adott az éves közgyűlésük előkészítésének

helyzetéről, amelyen a háromévenként szükséges tisztújítás is sorra fog kerülni. *Karacs Zsigmond* mb. elnök összefoglalóját követően az Elnökség felkérte *Virág Miklóst* a Jelölő Bizottság elnöki tisztségére és jóváhagyta a bizottság többi tagjának felkérését. A bizottság elnöke szerint fontos, hogy az Elnökség tisztségviselői konkrét feladatköröket kapjanak, és legyenek azok végzése iránt elkötelezettek.

Józsefváros helytörténeti alkotóműhelye

1998-ban a VIII. kerületi Kulturális és Közművelődési Osztály főtanácsosa, *Fehérvári Pálné* megbízott az önkormányzat épülete folyosóinak díszítése céljából a Józsefváros történetét bemutató képes tablósorozat készítésével. A munka elvégzésének helyszíne a 19. század végi józsefvárosi házak között, a Szigony utca 39.-ben, egy öreg, rozoga bérház földszintjén - az elköltözött Zászlómúzeum területén volt. A munka befejeztével a tablók felkerültek a folyosók falaira, itt pedig helytörténeti gyűjtemény elhelyezése, gyarapítása és kiállítások rendezése vált lehetővé. *Váczi András*, a kulturális központ igazgatójának tanácsára Józsefvárosi Helytörténeti Alkotóműhely elnevezéssel kezdte

meg működését. A Józsefvárost bemutató régi képes levelezőlapok, újságcépek, fotók kiállítását és egyúttal a felújított, szépen berendezett alkotóműhelyt *Váczi András* 1999. március 8-án nyitotta meg. Azóta évente két-három alkalommal a Józsefvároshoz kapcsolódó képzőművészeti és fotó kiállítások bemutatására kerül sor.

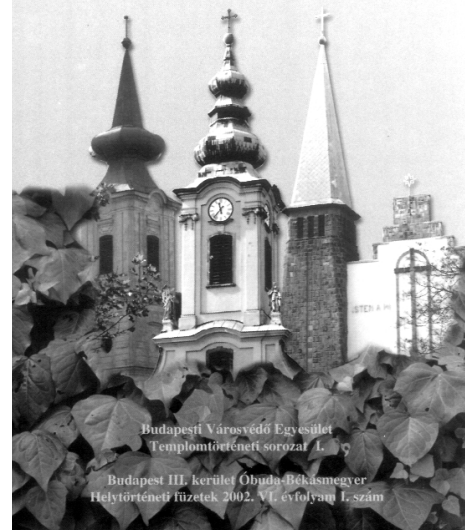
Itt készült az 1718-tól 1928-ig tartó időszak négykötetes Józsefváros története, a városrész híres embereit bemutató album, amely Józsefvárosi Kódex címmel jelent meg. Jelenleg a „225 éves Józsefváros képekben” című kiállítást tekinthetik meg itt a helytörténet iránt érdeklődő látogatók.

Pilinyi Péter

Óbudai templomok

A Budapesti Városvédő Egyesület Templomtörténeti sorozatának első köteteként megjelent kiadvány az Óbuda-Békásmegyer Helytörténeti füzetek sorozatának része is egyben. Egy-egy oldalon foglalkozik Óbuda templomai-

Budapest templomai III. kerület

történetével, építésük, működtetésük körülményeivel, ismertette az alapítók, donátorok kilétét, az építési, díszítési munkákban résztvevők személyét is. A közel ötven oldalas füzet a végén olvasható angol és német nyelvű templomtörténeti kivonatok miatt külföldiek számára is érdekessé válhat. Útmutatóként használható a városrész 23 egyházi intézményének látogatása alkalmával.

A kötet bevezetőjében röviden bemutatkozik a Budapesti Városvédő Egyesület Templomtörténeti csoportja. Tájékoztatást adnak szervezetükről, munkájuk eddigi eredményeiről. Egy oldal terjedelmet szentel a kiadvány Óbuda-Békásmegyer rövid történetének, elsősorban a templomokhoz kapcsolódó események leírásával. Az ismertetőt térkép vázlat és névmutató egészíti ki. Az érdeklődők az Óbudai Múzeumban is hozzájuthatnak a „Budapest templomai III. kerület” című füzethez.

(szm.)

Már túl van harmincadik darabján a Városháza kiadásában megjelenő *A mi Budapestünk* című sorozat. A hosszúkás alakú, karcsú, kiválóan illusztrált kötetek a főváros egy-egy részletét, épületcsoportját, természeti környezetét mutatják be, szakszerűen és mégis figyelemfelkeltően, összefoglalóan, de az egyedi sajátosságokra mindig különös figyelemmel. Az elmúlt év egyik utolsó kötete *Gábor Eszter Andrassy út* című alkotása, amelynek különös aktualitását az adja, hogy az egykori Sugárút a közelmúltban a Világörökség része lett.

A fővárosba látogatóknak és a helybélinek egyaránt ajánlható munka három részből áll. Bevezetőjében a szerző ismerteti azokat a körülményeket, amelyek

Andrassy út: tündöklés és hanyatlás

Világörökség részévé vált

következtében az 1860-as évek végén felvetődött a pesti városközpontot és a pesti kirándulótérrel összekötő, reprezentatív út megépítése, kitér a tervezés, valamint az építés fázisaira; a kötet végén pedig röviden összefoglalja az utóéletet: a virágkort, a stagnálást és a hanyatlást, vagyis a telkek és a lakások mesterséges felaprózását. Mindez szoros összefüggést mutat azon rétegek gazdasági tönkremenetelével, akiknek eredeti lakóhelyeül szolgáltak az itt található épületek. Igaz, hogy az életmódbeli divat módosulása is szerepet játszott a változásokban, aho-

gyan a mintegy másfél évtizede tartó felértékelődésben is.

A kötet gerincét természetesen a legfontosabb épületek ismertetése adja. Gábor Eszter, hacsak módja van rá, mindig összeveti az eredeti állapotot a későbbivel, ismerteti az építetők és a tulajdonosok életútját, felvázolja a belső tereket és számba veszi az egykori berendezést. Mindezt korabeli, s a jelenlegi állapotot is illusztráló fotókkal teszi teljessé. Tárgyalása az Andrassy út szerkezetében fellelhető hármas tagolást követi: a Kiskörüttől az Oktogonig,

az Oktogontól a Köröndig s onnan a Városligetig. Szó kerül a legismertebb középületekről: a Magyar Állami Operaházról, a Terézvárosi Casinóról, azaz a Párizsi Nagyáruházról, a régi Múcsarnokról és Zeneakadémiáról, valamint a Képzőművészeti Akadémiáról. Az Andrassy úton persze legnagyobb számban lakóházak épültek: paloták, villák és bérházak. Sorsuk, lakóik, belső tereik és külső képük változása mintegy lenyomata az elmúlt százhusz év társadalmi és gazdasági változásainak.

Gábor Eszter áttekintésének angol, német és francia fordítása a Budapestre látogató külföldieknek is sokat segítene a városra való ráhangolódásban.

Buda Attila

Józsefváros története 1897–1927

Amikor a Kerepesi útból Rákóczi út lett

Józsefváros Önkormányzata kiadásában jelent meg a városrész történetének 30 évét feldolgozó „képes”-könyv. *Pilinyi Péter* tollából illusztrációszerűen villannak fel az itt játszódó történeti események, politikai, társadalmi jelenségek és más érdekességek. A szerző adatokat közöl a századforduló ki- és visszavándorlóiról – a kor jellemző stílusában; a szecesszió idején épült házakról, mellettük több oldalon olvashatjuk templomaik történetét. Képet kapunk az egészségügy és az oktatás sajátosságairól, megismerkedhetünk néhány, a kerülethez kötődő közlekedési érdekességgel. Több, csak a Józsefvárosra jellemző intézményt mutat be részletesen: a Rádió, a Guttenberg-otthon, a sajtó és a helyi szórakozási lehetőségek felsorolása ide-

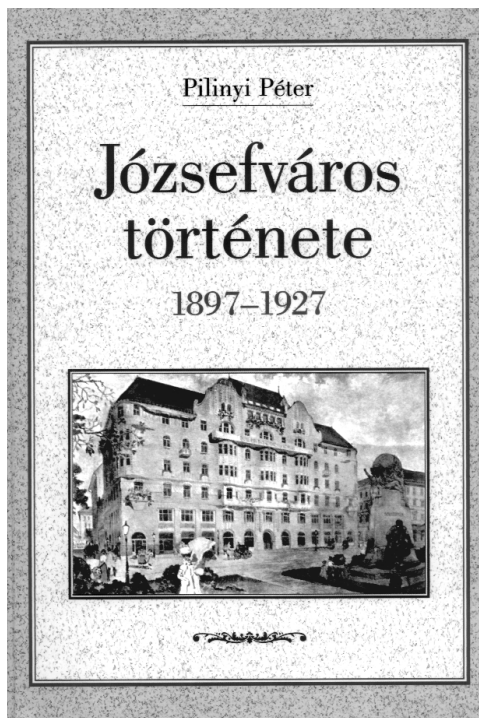
zi az 1900 körüli éveket. A helyi iparról, az áruházról és a Teleki téri piac különleges hangulatáról sem feledkezik meg. Az épített környezet mellett a kerületben felállított köztéri szobrokkal is találkozhatunk könyve oldalain.

Kötete végén a városrész híres temetőjében, a Kerepesiben nyugvó neves személyiségek ünnepélyes temetéséről szól a szerző. Olvashatjuk Jókai Mór búcsúztatását, Kossuth mauzóleumának történetét, Décsy Zoltán erdélyi képviselő, az I. világháború hőisének 1924-es nyugalomba helyezését. Részletesen olvashatjuk II. Rákóczi Ferenc és társai földi maradványainak hazahozá-

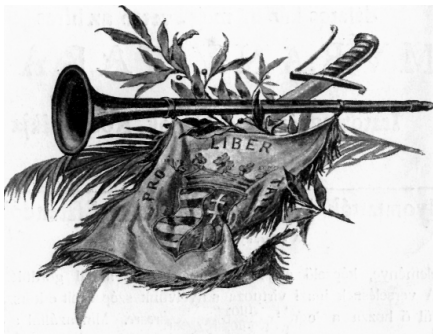
talát és honi gyászszertartásukat. Thaly Kálmán 1889-ben, Rodostóban felkutatta

Imre, Rákóczi József, Bercsényi Miklós, Sibrik Miklós és Esterházy Antal földi maradványait. 1906. október 28-án érkezett a Keleti Pályaudvarra az a különvonat, mely a hét díszes koporsót szállította. A gyászmisét a Szent István Bazilikában, illetve Thökölyt a Deák téri evangélikus templomban tartották. Ekkor kapta a Kerepesi út a Rákóczi út elnevezést, a Csömöri út pedig Thököly útra változott. Rákócziék hamvait egy nappal később Kassán a dombon helyezték öröknyugalomra, a fedelem nevelőapjának újratemetésére október 30-án a késmárki templomban került sor.

(sz.m.)

és azonosította Rákóczi fedelem, Zrínyi Ilona, Thököly

Kuruc kard és tárogató (Cserna Károly rajza)

A Magyar Nemzeti Múzeum Dísztermében, január 28-30. között került sor az országos restaurátor konferenciára. Ennek első napján adta át *Matskási István*, a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület elnöke (egyben a Természet-tudományi Múzeum főigazgatója) *Szalay Zoltánnak*, a Néprajzi Múzeum nyugalmazott osztályvezetőjének,

Restaurálás és restaurátorok

egyetemi docensnek „A Műtárgyvédelemért – Timárné Balázs Ágnes Emlékérmét. Mint kiderült, évente egy emlékérmét adományoznak és állásfoglalásukat

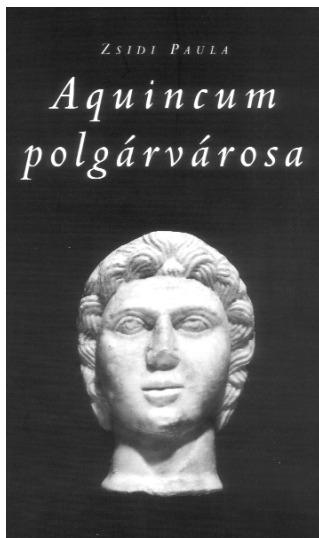
most egyhangú döntéssel hozták meg. A szakmai elismerést a kitüntetett több évtizedes, kiemelkedően eredményes, iskolateremtő munkássága, országos jelentőségű műtárgy restaurálási alapján kapta meg.

Szalay Zoltán visszaemlékezése szerint korábban nem működtek restaurátor műhelyek, az irodasegédék végezték el ezt a munkát. –

Amatőr restaurátorok voltak, képzettség nélkül, hasonló szakmák elsajátításával igyekeztek eleget tenni az elvárásoknak. Nem volt tanfolyam, a Néprajzi Múzeumba küldték a restaurátorokat, akik a Magyar Nemzeti Múzeumban egyhónapos műhelygyakorlaton vettek részt. Ez a két múzeum foglalkozott restaurálással.

A hazai restaurálás kezdeteibe *Morgós András*, a Magyar Nemzeti Múzeum Műtárgyvédelmi és Restaurátor Főosztálya vezetője is adott egy rövid betekintést – a múzeum restaurátor osztálya félévszázados tevékenységéről szóló elő-

adása végén. Elsőként *Molnár Viktor* nevét említette, aki régiségtári laboránsként 1864. és 1918. között végzett úttörő tevékenységet. *Kemény József* mechanikus 1876. és 1923. között az Érem és Régiségtárban vastárgyak, fegyverek restaurálásával foglalkozott. *Loczka József* ásványtári segédőr, múzeumi vegyész 1882-től 1912-ig, haláláig az Ásvány- és Őslénytárban dolgozott – a hazai ásványanalitika egyik alapítója, a múzeum laboratóriumának létrehozója volt. Nemzetközi viszonylatban is jelentős vegyelemzéseket végzett római- és árpád-kori leletanyagokon. A századforduló idejére a magyar restaurátorok már a szakma nemzetközi élvonalához tartoztak.

Az Enciklopédia Kiadó MOYÓEION sorozatának 2002-ben megjelent 5. kötetében *Zsidi Paula*, az Aquincumi Múzeum igazgatója többéves ásatások eredményét összegzi. Aquincum polgárvárosának életét követi nyomon az Antoninusok és Severusok korában. A kiadvány első részében részletesen tárgyalja Pannonia egyik legkiemelkedőbb településének kutatástörténetét, földrajzi jellemzőit. A terület geológiai és hidrológiai fel-

tételeit, a rómaiak környezetátalakító munkájának nyomait, környezeti kapcsolatait, úthálózatát.

A második fő fejezet a városképből megmaradt épületegyüttesek feltárása, a leletek elemzése során levont következtetések összegzése. Szemléletes képet kap az olvasó Aquincum véd- és közműveiről, középületeiről, lakóépületeiről és amfiteátrumáról. *Zsidi Paula* itt leírt ismertetője a kiállítás megtekintése alkalmával a látogató számára akár vezetőül is szolgálhat.

A kötet harmadik egysége a polgárok életébe nyújt betekintést. A feltárások alkalmával előkerült használati eszközök feltalálási helye és a sírleletek vallanak a régészek számára arról, hogyan éltek a település lakói. Érdekes képet kapunk a falakon belüli és kívüli életéről, a város környezetében lévő világgazdaságokról, falvakról.

Epilógusként a késő római kor életéről, a katonaváros mindennapjairól szá-

Mithras kultuszkép részlete (Aquincumi Múzeum Kőtára)

mol be a régész szemével *Zsidi Paula*.

A kiadvány tartalmi vonatkozásait 580 jegyzet, rövidítések jegyzéke, időrendi táblázat egészíti ki. Szemléletességét több szövegközti térkép vázlat mellett, 20 magyarázattal ellátott színes fotó, a feltárt épületek jegyzéke és elhelyezkedésük alaprajza biztosítja.

Az Enciklopédia Kiadó régészeti sorozatának e kö-

tete hézagpótló jelentőségű. Nemcsak a korszak iránt érdeklődőknek ad teljes képet Aquincum városának titkairól, melyek már 1200 óta folyamatosan foglalkoztatják a területtel kapcsolatba kerülő embereket, hanem hasznos kiegészítő információkat tartalmaznak a történelmet felsőfokú szinten megismerni vágyók számára is.

Szöllősy Marianne

Hagyományőrző Rákosfalvaiak

A Rákosfalvai Helytörténeti Klub évente egyszer megemlékezést tart a főváros első világháborús emlékműve előtt. Ennek célja elsősorban a kegyelet kifejezése. A rendezvény keretében egy történelemtanár a kor bemutatásával utal arra, hogy milyen üzenetet hordoz az emlékmű napjainkban.

Hagyományosan a megemlékezés alkalmával adjuk át a Zsivora György emléklapot annak a személynek, aki valami fontosat tett Rákosfalva városrész érdekében. Zsivora Györgyöt tekintjük a városrész alapító-

jának, hiszen a birtoka egy részének felparcellázása mellett a közép-ső területet a fővárosnak ajándékozta. Itt, az Álmos Vezér téren áll ma a katolikus templom, az Álmos Vezér Általános Iskola és Gimnázium épülete, valamint az emlékmű is.

Megemlékezésünkre április 26-án, szombat délután 4 órai kezdéssel, XIV. ker. (Rákosfalva), Álmos Vezér tér 1.-ben kerül sor (a katolikus templom melletti parkban, megközelíthető a Fűredi u. 5. és 7. között), amelyre minden érdeklődőt szívesen várunk.

Paszabi János

„Jövőlesés jóskártyával”

Rendhagyó kiállításra invitálta látogatóit április 11-én az Óbudai Múzeum. „Jövőlesés jóskártyával” címmel Jánoska Antal gyűjteményébe adott betekintést. A kártyakiállítást a Magyar Talon Alapítvány elnöke, Horváth Ferenc nyitotta meg, majd stílszerűen ifj. Szakcsi Lakatos Béla zongorázott.

Antigraffiti csoport

A Budapesti Városvédő Egyesület keretein belül létrejött az Antigraffiti csoport. Céljuk a lakható város védelme érdekében az épületeket elcsúfító feliratok, ábrák folyamatos eltávolítása, szükség esetén falfrakk elleni védőbevonat felhordása. Tervezik az iskolai megelőzés, felvilágosítás, a jogszabályi módosítások kezdeménye-

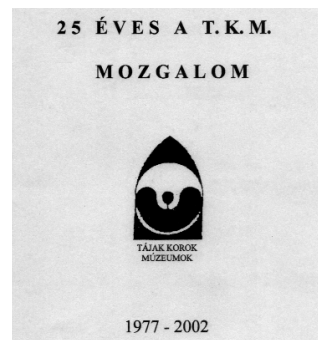
zése és falfrakk készítésére kijelölhető felületek és területek keresése feladatkörök felvállalását is. A csoport várja az azonos gondolkozásúak jelentkezését (tel.: 322-3870; e-mail: civil3734@mail.datanet.hu) és a közcélú adományokat a Budapesti Városvédő Egyesületnek (OTP 11705008-20092737 számlaszámra).

Felelős szerkesztő: Gábrriel Tibor
Szerkesztőbizottság: Adám Ferenc, Buda Attila, Karacs Zsigmond, Sándor P. Tibor, Sipos András,
Alapította a Budapesti Honismereti Társaság és a Budapesti Történeti Múzeum.
Kiadja a Budapesti Honismereti Társaság
(1043 Budapest, Berda József u. 48., tel.: 370-0652)
Nyomás: Kolofon Kft., ISSN 1418-4273

Óbudai kiadvány a TKM-mozgalomról

A TKM-mozgalom negyedszázados évfordulójáról 2002. októberében a VÁROSUNK-ban is megemlékeztünk. Erre az alkalomra jelent meg az a kis jubileumi kiadvány, amely az országos történet mellett ismerteti az óbudai TKM-klub működését.

Negyedszázaddal ezelőtt – az országos zászlóbontást követően – Janek Éva muzeológus vezetésével alakult meg Óbudán, a Zichy-kastélyban lévő helytörténeti gyűjteményben klubunk. Azóta is folyamatosan működik. Az utóbbi évtizedben már az Óbudai Művelődési Központ nyugdíjas csoportjaként járjuk az országot, rendezünk különféle hasznos foglalkozásokat.

A saját kiadású, 60 oldalas kiadvány – fényképekkel és egyéb dokumentumokkal illusztrálva – érdekes olvasmány lehet mindazoknak, akiket érdekel kulturális értékeink védelme, az idősorúakkal való foglalkozás és Óbuda életének egyik érdekes szelete. Kiadványunk az Óbudai Múzeumban kapható.

Tóth József

Gratulálunk

A Magyar Tudomány Napja rendezvénysorozatán került sor a „Tudományos ismeretterjesztés határok nélkül” c. előadásra. Ezt követően Vizi E. Szilveszter, az MTA elnöke Bodó Sándornak, a Budapesti Történeti Múzeum főigazgatójának, a Honismereti Szövetség fővárosi tiszteletbeli tagjának munkásságáért Bugát Pál Emlékérmét adott át. Az Európai

Tudományos és Művészeti Akadémia 2003. március 8-án tagjai sorába választotta Kriston Vizi József néprajzkutató muzeológust, a Budapesti Honismereti Társaság tagját. Szintén március elején a Pulszky Társaság-Magyar Múzeumi Egyesület választmánya főtíkárává választotta Gönczi Ambrust, a Budapesti Honismereti Társaság Elnökségének tagját.

F.: Budapesti Honismereti Társaság

1043 Budapest,
Berda József u. 48.

Ingyenes lapunk kereskedelmi forgalomba nem kerül, megtalálható a budapesti kerületek múzeumaiban, helytörténeti gyűjteményeiben és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi fiókjában. Megjelenését a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Nemzeti Kulturális Alapprogram Közművelődési Kollégiuma, a Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány „Karacsony Sándor emlékére” Szakalapítványa, a Fővárosi Önkormányzat Kulturális Bizottsága Közművelődési és Tudományos Alapja és a budapesti kerületek önkormányzatainak támogatása teszi lehetővé.